

XIX. YÜZYILDA ADIYAMAN VE ÇEVRESİNDEKİ RÜŞTİYE MEKTEPLERİ

*Junior High Schools In Adıyaman
And its Environment During XIX. Century*

Murat Gökhan DALYAN¹

Ali ÜNİŞEN**

ÖZET

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası eğitim öğretim anlayışının bir uzantısı olarak 1871 yılından itibaren Adıyaman ve çevresinde Rüштиye Mektepleri açılmıştır. Adıyaman, Besni, Samsat, Kâhta, Harabeşehir ve Zirkavan'da açılan bu mekteplerin Besni ve Adıyaman'dakiler hariç diğerleri halkın ilgisizliği nedeniyle kısa sürede kapandığı görülmektedir. Bu iki okul ise varlıklarını Cumhuriyet devrine kadar korumuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rüштиye Mektebi, Adıyaman, Besni, Kâhta

ABSTRACT:

As a result of general conception of education by Ottoman authorities beginning in 1871 junior high schools were opened in Adıyaman province and in its subprovinces. They were opened in Adıyaman, Besni, Samsat, Kahta, Harabeşehir and Zirkayan but only the ones in Adıyaman and Besni survived because of the lack of interest from the public. These two schools continued until establishment of the republic.

Key Words: Ottomans, Rüштиye School, Adıyaman, Besni, Kâhta

***

GİRİŞ

Günümüz tarih araştırmalarında sosyal ve eğitim tarihi çalışmaları giderek önem kazanarak yaygınlaşmaktadır. Bu tür yayınlardan sayılabilecek olan "XIX. Yüzyılda Adıyaman ve Çevresindeki Rüштиye Mektepleri" adlı çalışma hazırlanırken Osmanlı Arşivi'nde konuyla ilgili tasnif edilen belgelerden mümkün olduğunca yararlanılması yoluna gidilmiştir. Ancak kaynak sıkıntısından dolayı konu mekân ve zaman olarak sınırlandırılmıştır.

¹ Yrd. Doç.Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

** Okt., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

1. Rüştiye Mektepleri

Kuruluşundan itibaren kendinden önceki İslam devletlerinin geleneğinde de var olan medrese usulüne göre eğitim veren Osmanlı eğitim kurumları zamanla artık çağın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaya başlamıştır (Binbaşoğlu,2009: 60-61). Bu nedenle Osmanlı eğitim anlayışında değişikliklere gidilerek bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda 19. yüzyıl Osmanlı eğitim anlayışında yapılan önemli reformlardan birisi Sıbyan Mekteplerinin bir üst seviyesi olan Rüştiye Mekteplerinin açılmasına karar verilmesidir (Ergin, 1977: 284). Bunu 1846 yılında Mekatib-i Umumiye Nazırlığı'nın kurulması takip etmiştir. Bu kurumun kurulmasıyla birlikte yeniden düzenlenen eğitim sisteminde Sıbyan Mekteplerinin tamamlayıcısı olarak Rüştiye Mektepleri açılmıştır. Bu okullardan mezun olan kişilerin çeşitli devlet kademelerinde memurluk görevini icra edebilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu okullardaki eğitim ve öğretim istenilen düzeyde olmamıştır. Bu nedenle bu kurumlar son dönemlerde genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okulları teşkil eder hale gelmişlerdir (Akyüz, 2006: 164).

1869 yılına ait olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde göre Rüştiyelerin 500 evi geçen kasabalarda kurulacağı belirtilmiştir. Okulların yapım masrafları ve muallim maaşlarının vilayetlerin maarif idaresi sandığından karşılanması kararlaştırılmıştır. Eğitim süresi 4 yıl olan bu okullara Sıbyan Mekteplerini bitiren öğrenciler sınavsız kabul edilirken başka eğitim kurumlarından gelenler sınavla alınmıştır. Rüştiyelerin açılışına kadar medreselerde tahsil hayatına başlayabilmek için Sıbyan Mektebini bitirip hıfza çalışmak yeterli iken bu okulların açılması ile medreseye girebilmek için bu okulun da bitirilmesi zorunlu hale getirilmiştir (İnan, 2003: 25-26).

Bu okullar varsa buldukları mahallerdeki Maarif Müdürlüklerine yoksa mahalli hükümetlere bağlı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu okullarda da öğretmenlerin görevi Sıbyan Mektepleriyle aşağı yukarı aynıdır. Bu okulların disiplini anlayışında hocanın öğrenciyi darp etmesi yasaklanmıştır. Hoca ancak öğrenciyi nasihat ve uyarılarda bulunabilir ancak bu fayda sağlamazsa o zaman bağlı bulunduğu il maarif müdürlüğüne yazı yazarak sorunu halletme yoluna gidebilir. Yazı gelinceye kadar derslerin düzenli bir şekilde işleyebilmesi adına öğrenciyi okula almamakta serbesttir. Ayrıca bu okullarda muallimi evvel diğer öğretmenlerden üstün olarak onların vazifelerini tam layıkıyla icra etmelerini sağlamakla görevlidir. Okulda başka devletçe belirlenen dersler ve kitaplar dışında başka bir kitap veya ders verilmesi yasaktır. Aksi davranan öğretmenlere verilen ceza görevden el çektirilmesidir.

Rüştiyelerin ders programında temmuz sınav ayı olarak belirlenmiştir. Bu ayın başlaması ile öğrenciler sınava girecekleri dersler konusunda münazaralarda bulunmakla mükellef olup ayın 15'inden sonuna kadar devam eden imtihanlara katılmak zorundaydılar. Bu işlemlerin sonunda okul

1 Ağustos'tan 20'sine kadar tatil edilirdi. Buna ek olarak Ramazanın son haftası ve Şevvalin ilk haftasının birleşimi olan 15 gün ile Kurban Bayramı, kandiller ve Padişahın tahta çıktığı günler tatil kabul edilirdi (İbnü's-Şeyh Nâfi, 2002: 297-300). Okula üç ay özürsüz gelemeyen öğrenci sınıf tekrarına kalırdı. Eğitim öğretim sürecinde ise tatil günü cuma olarak belirlenmiştir. Diğer günler okula devam zorunluluğu bulunmaktadır (İbnü's-Şeyh Nâfi, 297-300). Bu şartlarla açılan rüştiyelerin sırf yaygınlaştırılması amacıyla sayılarının artırılması çalışılması bu okulların bina ve nitelik olarak zayıf kalmasına neden olmuştur. Özellikle taşralarda boş evler ve bazı konaklar bu amaçla kullanılmıştır (Özkan,2003: 92-93; Kodaman, 1991:96).

2. Adıyaman ve Çevresindeki Rüştiye Mekteplerinin Açılması

Diyarbakır Valiliği tarafından 1870 yılı başlarında aralarında Malatya, Besni ve Adıyaman'ın da bulunduğu merkezlerde Rüştiye Mekteplerinin açılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Adıyaman'da ilk Rüştiyenin inşaatı 1871 yılında tamamlanmış ancak öğretmen ve ödenek yetersizliğinden eğitim öğretim başlayamamıştır (Öztürk, 2008: 142). Buna mukabil aynı dönemde Besni Rüştiyesi, halkın teveccühü sayesinde Ahmed Hamdi Efendi yönetiminde eğitim öğretime başlamıştır (Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 2006:71,82). 1871 yılında okul muallimliğine atanan Ahmed Hamdi Efendi uzun yıllar bu görevi icra etmiştir (Atalay,2008:170; Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 71, 85, 94; Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 2009:220). Adıyaman'daki Rüştiye Mektebi, Musalla Caddesinde açılırken Besni'deki okul Kurşunlu Camii civarında açılmıştır (Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 367).

1874 yılındaki salnamesinde de geçen Adıyaman'daki Rüştiyesi (Atalay, 152) her şeyi hazır olmasına rağmen tamamen faaliyette geçmesi ancak 1875 yılı eğitim öğretim yılını bulmuştur (Atalay, 168; Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 112). Aynı şekilde bu yıllarda Kâhta ve diğer ilçelerde okul açılıp açılmadığı konusunda kesin bir malumat bulunmamaktadır (Işık, 1998: 220). Bunlara ek olarak 1875 yılında 20 öğrenci ile eğitim öğretim hayatına başlayan Adıyaman Rüştiyesine göre Besni Rüştiyesi öğrenci sayısı bakımından daha ileri seviyede görülmektedir.

Tablo 1

Yerleşim Yeri	Öğretmeni	Öğrenci
Adıyaman	Muallim-i Sani Şeyh Mehmed Efendi	20
Besni	Muallim-i Sani Zühdü Efendi	25

(Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 112)

Bu konuda Besni'deki açılan okula halkın desteği ve ilgisinin önemi büyüktür. Bu bağlamda, Besnili hayırsever Halil Ağazade Muhammed Ağa'nın katkısı büyüktür. Nitekim onun sayesinde Kurşunlu Camii'nin sol tarafında, kemer üzerinde bir büyük koğuş ve sekiz odadan oluşan okul binası ve buna ek olarak okulun yıllık tamir ve bakım masraflarının karşılanması amacıyla 7 dükkân ve 5 musluklu bir çeşme ile bir gasilhane yaptırmıştır. Bütün bu işler için Halil Ağazade tek başına 23.000 kuruş para harcamıştır. Böylelikle Besni Rüştüyesinin yaşatılması için gerekli ekonomik kaynak sağlanmıştır. Bu sayede ilk yıl yöre ulemasından Muallimi Sani İbrahim Efendi idaresinde 50'yi aşkın öğrenci eğitim öğretime başlanmış ve hemen öğrenciler için gerekli olan kitap ve diğer okul gereçleri için hükümet nezdinde girişimlerde bulunulmuştur (Atalay, 170; Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 71, 85,94).

1875 yılına kadar Adıyaman Rüştüyesinin açılmama nedenleri arasında öğretmen eksikliğinin dışında en önemli sebep Adıyaman halkının bu okula yeterince ilgi göstermemesidir. Çünkü zenginler, okulun önemi kavramayıp çocuklarını okula göndermekten kaçınıırken fakir halk ise, hayat şartlarından dolayı maddi sıkıntı çekmekte ve bu nedenle çocuklarını okul yerine çeşitli işlere çalışmaya göndermektedirler. Bu etkenler dışında bölgede yaygın olan erken yaşta evlilik anlayışı, gençlerin insanlar okul yerine başlık parası ve sermaye biriktirmek için okul yerine çalışma hayatına atılmasına neden olmuştur. Bu olumsuz etkenlere rağmen 1876 yılında gelindiğinde Adıyaman'daki Rüştüye'deki öğrenci sayısı yüzde elli artarak 30 öğrenciye ulaşmıştır (Atalay, 169).

Tablo 2

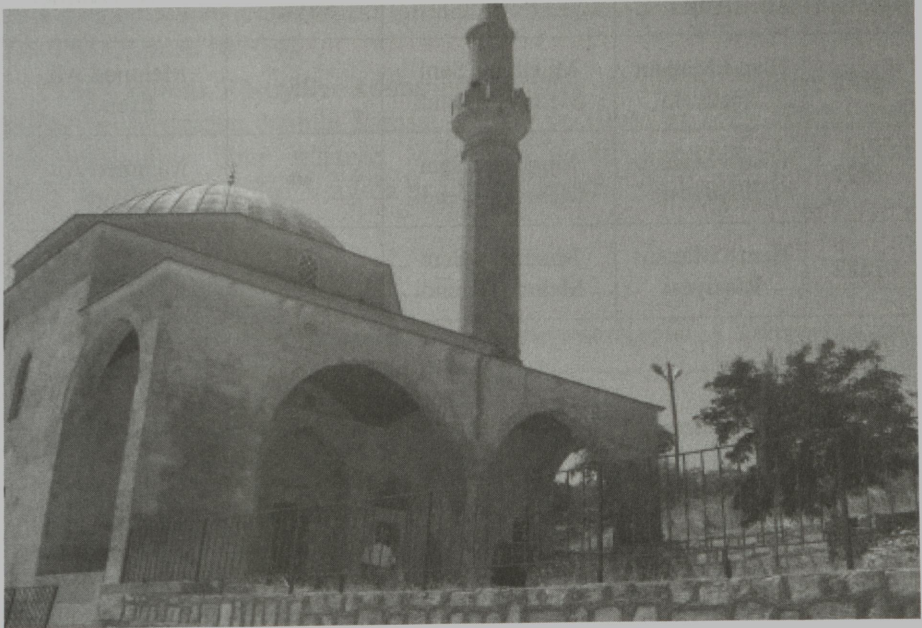
Yerleşim Yeri	Öğretmeni	Kapıcı	Öğrenci
Adıyaman	Muallim-i Sani Şeyh Mehmed Efendi	Mehmed Ali Efendi	30
Besni	Muallim-i Sani Ahmed Hamdi	Mehmed Said Efendi	25

Aynı yıl Besni'de ise, Rüştüyenin hocası değişmiş her iki okulunda temizlik ve diğer işlerinin görülmesi için iki hademe atanmıştır (Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 134; Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 235). 1877 yılında Rüştüyelerin işleyişi konusunda herhangi bir atama ve sayısal değişiklik yaşanmamıştır (Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 150).

Kurşunlu Camii

Restorasyondan Sonraki Hali

1876 yılında Adıyaman Rüştiye mektebindeki öğrencilerin ders kitabı ve materyal sıkıntısı çekmesi Adıyaman'daki yetkililerin Maarif Nezaretine başvuruda bulunmasına neden olmuştur. Nitekim Diyarbakır Valiliği'ne gelen yazıdaki " *Hısn-ı Mansur Mektebi Rüştiye şakirdanı için ba tahrirat talep olunan kitap ve resailden maarif kütüphanesinde mevcut olup Mektebi Rüşdiyede tedrisi mutad olanları ... bu kere posta tesliman irsal kılınmış olmağla iktizasının icrasıyla keyfiyetin işarı buyrulması babında*" bu durum ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Adıyaman Rüştiyesi için istenilen kitap ve risalelerden Maarif Kütüphanesi'nde bulunanlardan bu kereliğe mahsus posta yoluyla gönderilmiştir (BOA MF. MKT Dosya No: 27 Gömlek No: 197). Osmanlı Maarif Nezaretinden bu konuda yardım isteyen hocanın Muallimi Sani Muhammed/Mehmed Efendi olması kuvvetli bir ihtimaldir. Zira aynı şahsın 1878 yılında vefat etmesi üzerine ondan boşalan öğretmenliğe imtihanla Seyyid Efendi'nin atanmış ve bu konuda Diyarbakır vilayetiyle hazineye kaydının yapılması için yazışmaların yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca bu kayıt Adıyaman'ın eğitim konusunda bu ile bağlı olduğunu göstermesi açısından da önemlidir (BAO, MF. MKT Dosya No: 41 Gömlek No: 42).

1875-1882 Yılları arasında Adıyaman Rüştiyesinin Durumu

Tablo 3

Tarih	Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Bevvab/Kapıcı
1875	Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Mehmed Efendi	25	Mehmed Ali Efendi
1877	Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Mehmed Efendi	30	Mehmed Ali Efendi
1882	Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Mehmed Efendi	30	Ali Efendi

(Öztürk, 144).

1882-1883 yılına ait olan Ma'muratül El-Aziz Salnamesi'nde Adıyaman ve Besni dışında Kahta'da da rüştiyenin açıldığı görülmektedir.

Tablo 4

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Bevvab/Kapıcı
Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Seyid Efendi	34	Ali Efendi
Besni Rüştiyesi	Muallim-i Sani Hakkı Efendi	70	Şeyh Muhammed Efendi
Kahta Rüştiye	Muallim-i Sani Hacı Ahmed Efendi	21	Abdurrahman Efendi

1882-1884 yılları arasında yukarıdaki sayısal veriler ve öğretmenlerde değişiklik yaşanmamıştır. Bu kazalar arasında öğrenci sayısı konusunda Besni'nin Adıyaman ve çevresine göre oldukça ileri olduğu görülmektedir (Işık, 244-45; Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 174, 189; Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 240). Bunda Besni'deki halkın bu konuya olan duyarlılığından kaynaklanmaktadır. Hatta bu nedenle, Besni'deki halk kazalarındaki rüştiyelerinin muallim ve kapıcı görevlerini yapmadıkları vakit Malatya Maarif Müdürlüğü'ne şikâyet dilekçeleri göndermekten çekinmemişlerdir. Misal olarak 1890 yılında Camii Şerif Mahallesi'nden İbrahim isimli bir şahıs Rüştiye muallimi ve kapıcısını görevlerini yapmadıklarını ifade eden bir şikâyet mektubu göndermiştir. Bunun üzerine ilgili kurum olayın araştırılması talimatını vermiştir (BOA MF. MKT Dosya No: 153 Gömlek No: 34).

1887 yılında Rüştiyeler konusunda yaşanan en önemli gelişme Besni, Kahta ve Adıyaman dışında Samsat, Gerger ve Besni'ye bağlı Harabeşehir adlı nahiyelere birer Rüştiye Mektepleri açılıp kapıcılar dahil bütün görevlilerin atanmasıdır. Aşağıda bu okullar durumu görülmektedir.

Tablo 5

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Bevvab/Kapıcı	Öğrenci Sayısı
Samsat	Muallimi Sani Seyyid Efendi	Ali Efendi	30
Zirkavan	Muallim-i Sani Mehmed Efendi	Abdurrahman Efendi	28
Harabeşehir	Muallimi Sani Hasan Efendi	Şeyh Mehmed Efendi	40

Görüldüğü gibi bu okullara yönelik en fazla talep Harabeşehir adlı nahiyeden gelmiştir(Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 193-196; Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 248-249).1889 yılındaki salnamede bu okullardan sadece Harabeşehir Nahiyesi'ndeki okulun aynı kadro ve öğrenci sayısı ile devam ettiği, Adıyaman Rüştiyesi'ndeki hocaların değiştiği yerine Muallim-i Sani Mustafa Efendi'nin atandığı görülmektedir(Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 199-202). 1890 yılında yine sadece Harabeşehir Nahiyesi'ndeki ve Adıyaman'daki veriler tekrar edilerek bu sefer Adıyaman Rüştiyesinin öğrenci sayısı 30 olarak verilmiştir (Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 205-208).

1890 yılında Besni Rüştiyesi'ndeki öğrencilere hüsn-ü hat dersini verilmesi için bir öğretmenin görevlendirilmiştir. Bu belgenin bizim açımızdan en önemli sonucu bölgemizde bir Rüştiye öğretmenin 1890 yılında aylık 80 kuruş maaş aldığı ortaya çıkmasıdır (BOA. MF. MKT Dosya No: 153 Gömlek No: 150). Yine aynı yıl Adıyaman Mutasarrıflığı, Adıyaman Mektebi Rüştiyesi bünyesinde öğrenci sayısı 50-60'a ulaştığı, rika muallimin bulunmadığı ve mektepteki Muallim-i Saninin diğer derslerle ilgilendiği için bu dersin okutulmadığından bahisle, Elazığ Maarif Müdürlüğünden 100 kuruş maaşla bir görevlinin atanması istenmiştir. Ancak gelen yazıda Adıyaman Mektebi Rüştiyesi'ndeki bu ders için bir rika mualliminin görevlendirilmesinin aslında yerinde olduğu ancak onun maaşını karşılayacak bütçelerinin olmadığı bildirilerek muallimi sanilerin görev aldığı bu gibi yerlerdeki rüştiyelerden istenildiği gibi fayda sağlanılmadığını bu nedenle bu tür mekteplerden önemli olanların eğitime devam etmesinin sağlanacağı, diğerlerinin ise ya ıslah edileceği veyahut ihtiyaçlarının ahalice karşılanması gerektiği aksi takdirde kapatılacağı öngörülmüştür (BOA, MF.MKT. Dosya No:127 Gömlek No:49). Ayrıca bu ifadeler bize daha önceden açılmış olan Kahta Rüştiyesi'nin neden Maarif Salnamelerinde veya Vilayet Salnamelerinde gözükmediğini açıklamaktadır. Buna göre Rüştiye'nin masrafını halk karşılamadığı için veya ıslah edilerek istenen fayda sağlanamayacağı için kapatılmıştır. Nitekim aynı yıla ait olan bir başka belgede bu okulun kapatılmasından dolayı Kâhta Rüştiye Mektebi Muallim-i Sanisi Mehmet Efendi'nin Adıyaman'daki Rüştiye Mektebi'nde vazife almak için başvurduğunu görmekteyiz (BOA, MF:MKT. Dosya No: 113 Gömlek No: 41). Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere Rüştiyelerin faaliyetleri konusunda Kahta Kazası düzensiz ve işlevsizdir (Duran, 2008: 292-293).

1891 yılında Adıyaman Rüştiye mektebinin Muallim-i Saniliğine Mustafa Avni Efendi atanmıştır (BOA, MF:MKT. Dosya No: 113 Gömlek No: 41). 1892-1893 yılında Adıyaman'daki Rüştiyesinin öğretmen ve öğrenci niteliğinin olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Daha önceleri okulda sadece muallim-i sani yani ikinci derecede öğretmen bulunurken şimdi muallimi evvel yani birinci dereceden öğretmenin görev aldığı görülmektedir. Geçen zaman zarfında Kâhta'daki rüştiyenin kapandığı, Besni'de bulunan okulun ise öğrenci sayısında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 6

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Bevvab/Kapıcı
Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Evvel Şakir Efendi	50	Ali Efendi
	Muallim-i Sani Mustafa Efendi		
Besni Rüştiyesi	Muallim Hüseyin Efendi	40	Muhammed Efendi

Yine yukarda görüldüğü gibi Besni'deki hocanın Muallim-i Evvel mi yoksa Muallim-i Sani mi olduğu belirtilmemiştir (Işık, 257-58; Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 219-221). 1894 yılında bu okullardaki öğrenci sayısı 42'si Besni'de bulunmak üzere toplamda 97'ye ulaşmıştır. Yine aynı kayıttan bu okulların Besni'de Kurşunlu Camii Şerifi civarında, Adıyaman'da ise Musalla Caddesinde olduğu belirtilmiştir. Yine bu tarihlerde Kâhta'da ve diğer yerlerde açılan Rüştiye hakkında herhangi bir malumat bulunmadığı görülmektedir (Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman, 234-35).

1899 yılında Adıyaman ve Besni Rüştiye okulunun olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Hademesi
Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Mustafa Efendi	49	1
	Rika Muallimi Cemal Efendi		
Besni Rüştiyesi	Muallim-i Evvel Yunus Efendi	27	1
	Hat Muhammed Efendi		

Bu okullarda görüldüğü gibi Adıyaman'da Rika yazısı öğretilirken Besni'de Hat öğretilmektedir (Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye, 1317: 1370-71). 1899 yılına ait olan Maarif Salnamesinde kazalardaki mevcut okullar eğitime devam ettiği ve öğrenci sayılarının Adıyaman'da 59'a Besni'de de 28'e çıktığı görülmektedir (Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye, 1316: 1171). Aynı yıl bu sefer Adıyaman Rüştiye Mektebi Muallim-i Sanisi olan Mustafa Avni Efendi, okulda hem müspet ve hem de dini ilimleri tek başına yürüttüğünü,

geçim sıkıntısı çektiğini ve bundan dolayı aylık geliri 500 kuruş olan Muallimi Evvellige terfisini istemiştir. Adıyaman'daki yetkililer de önce Malatya Mutasarrıflığı'na daha sonrada Elazığ Maarif Müdürlüğü'ne Mustafa Avni Efendi'nin halk tarafından sevilen ve bu göreve layık birisi olduğu ifade edilmiştir. Ancak Elazığ'dan gelen yazıda onun Muallim-i Evvel'liğin şartı olan Darü'l Muallim Mektebi'nden mezun olmaması gerekçe gösterilerek bu atamanın yapılamayacağı bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. Dosya No: 364 Gömlek No: 60).

1900 yılında Adıyaman'da öğrenci sayısı 52'ye düşerken Besni'de 37'ye çıkmıştır. Bu okullardaki görev yapan öğretmenlere bakıldığında Besni Kazası'ndaki öğretmenin muallim-i evvel olarak çocukları okuturken Adıyaman'da ise ikinci derecedeki Mustafa Efendi'nin eğitim işlerini yürütmekte olduğu görülmektedir. Yine ayrıca Adıyaman'da sadece hat sanatı öğretilirken Besni'de bir ileri aşama olan hüsn-i hatın öğretilmesi eğitim konusunda Besni'nin daha ileri bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Tablo 8

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Hademesi
Hısn-ı Mansur	Muallim-i Sani Mustafa Efendi	57	1
	Hat Muallimi Ahmed Cevad Efendi		
Besni	Muallim-i Evvel Yunus Efendi	37	1
	Hüsn-ü Hat Muhammed Fevaid Efendi		

(*Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye, 1318: 543*).

1901 yılında Adıyaman'daki Rüştiyesindeki öğrenci sayısının düşmeye devam ederek 44'e düştüğü görülürken Besni Rüştiyesi ise öğrenci mevcudiyetini korumuştur(*Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye, 1319: 876-77*). 1903 yılında Adıyaman ve Besni rüştiyelerindeki öğretmen ve hademelerin görevlerine devam ettiği görülmektedir. Bu üç yıl boyunca sadece Besni'de bir öğrenci okuldan ayrılması dışında öğrenci sayılarında da kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştır (*Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye, 1321:652*). 1908 yılına gelindiğinde Adıyaman ve Besni'deki Rüştiyelerde başta öğretmenlerin ve öğrencilerin niceliğinin değiştiği görülmektedir.

Tablo 9

Rüşdiye'nin Adı	Öğretmeni	Öğrenci Sayısı	Bevvab/Kapıcı
Hısn-ı Mansur Rüştiyesi	Muallim-i Sani Hacı Hüseyin Efendi	54	Hüseyin Efendi
Besni Rüştiyesi	Muallim Hüseyin Efendi	37	

Buna göre artık bu iki rüştiyede de öğretmen sayısı ve niteliği başta olmak üzere değişerek eğitim alanında gerilemeler meydana geldiği görülmektedir (Öztürk, 144; Köçer, Babuçoğlu ve Eroğlu, 270-72). Adıyaman'daki sıbyan mekteplerinin sayılarının bir azalıp bir çoğalmasına rağmen buradaki Rüştiye mektebi eğitim faaliyetlerini düzenli bir şekilde sürdürebilmesini öğretmenlerine devletçe maaş bağlanması ve okulun giderleri için çarşıda iki dükkânın geliri vakfedilmesinin önemi büyüktür (MF. MKT Dosya No: 120 Gömlek No: 3). Adıyaman'da Osmanlı döneminde Kâhta, Adıyaman ve Besni'de alçın bu okullar arasında en fazla önem gösterilen ve halkın desteklediği Rüştiye olarak Besni'deki görülmektedir. Bu nedenle eğitim öğretim faaliyetleri bu kazada diğer yerlere göre daha ileri bir seviyededir. Aynı şekilde Adıyaman'daki eğitim faaliyetleri de Kâhta'dan ileri seviyedir (Atalay, 170).

I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu olumsuz şartlar bu okulların işleyişinde olumsuzluklar yaratmış ardından da yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikaları uyarınca bu okullar ilköğretim okullarına çevrilmiştir (Ergin, 284).

SONUÇ

XIX. Yüzyılda Adıyaman ve çevresinde Rüştiye Mektepleri açılmış ancak Besni ve Adıyaman'daki Rüştiyeler dışında istenen sonuçlar elde edilememiştir. Bunda halkın okullara yönelik ilgisinin az olması ve maddi durumunun iyi olmaması etkili olmuştur. Rüştiyelerin hocaların genellikle muallimi sani olduğu yani ikinci dereceden öğretmenler olduğu ve eğitimin bu hocalar tarafından verildiği görülmektedir. Bu da bize Adıyaman ve çevresindeki Rüştiyelerin niteliği hakkında ipucu vermektedir.

Öğrenci sayısının yıllara göre değişiklikler gösterdiği bu okullar cumhuriyetle birlikte ilköğretim okullarına dönüştürülerek tarihteki yerlerini almışlardır.

KAYNAKÇA

- BOA MF. MKT Dosya No: 27 Gömlek No: 197
 BAO, MF. MKT Dosya No: 41 Gömlek No: 42
 BOA MF. MKT Dosya No: 153 Gömlek No: 34
 BOA. MF. MKT Dosya No: 153 Gömlek No: 150
 BOA, MF. MKT. Dosya No: 127 Gömlek No:49.
 BOA, MF:MKT. Dosya No: 113 Gömlek No: 41.
 BOA, MF. MKT. Dosya No: 364 Gömlek No: 60
 BOA. MF. MKT Dosya No: 120 Gömlek No: 3
Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye., (1317), Matbaa-i Amire İstanbul.
Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye.(1318), Matbaa-i Amire İstanbul.
Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye.(1319), Matbaa-i Amire İstanbul.
Salname-i Nezareti Maarifi Umumiye.(1321), Matbaa-i Amire İstanbul.
 AKYÜZ, Yahya, (2001), *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, 8. Baskı, İstanbul: Alfa Yay
 ARSLANOĞLU, İbrahim, (1998) "Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişim ve Bugünkü Durumu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Sayı 5, Mart s. 63-78.
 ATALAY, Talip, (2008), "Diyarbakir Vilayeti'nde Hısnımansur, Kahta ve Besni", *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman* , İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yay., s.149-172.
 BİNBAŞIOĞLU, Cavit, (2009), *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Anı Yayınları.
 DURAN, Hacı, (2000), "Cumhuriyet Döneminde Adıyaman'da Eğitim Alanındaki Gelişmeler", *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman* , İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yay., s.291-307.
 ERGİN, Osman, (1977), *Türk Maarif Tarihi c. 1-2.*, İstanbul: Eser Matbaası.
 IŞIK, Adnan, (1998), *Malatya 1830-1919*, İstanbul.
 İNAN, Ahmet, (2003), *Adıyamanlı Mustafâ Hayrî Efendi ve Tefsiri el-Muktataf fi't-Tefsîr*, Ankara: İlahiyat Yayınları.
 KODAMAN, Bayram, (1991), *Abdulhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK Yay.
 KÖÇER, Mehmet ve BABUÇOĞLU, Murat ve EROĞLU, Cengiz, (2009), *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Mamuratülaziz (1869-1907)*, Ankara.
 MAHMUT CEVAD İBNÜ'Ş-ŞEYH NÂFİ. (2002), *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, Ankara: M.E.B Yayınları.
 OSMANLI SALNAMELERİNDE ADIYAMAN 1286-1325/1869-1908. (2006), Yay. Haz. Said Öztürk, İstanbul.
 ÖZKAN, Salih, (2003), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Nobel Yay.
 ÖZTÜRK, Said, (2008), "Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal Ekonomik Özellikleri", *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman* , İstanbul: Adıyamanlılar Vakfı Yay., s.117-147.